

Daniela Slančová, Terézia Slančová (Prešov)

Komunikačný register ako alternatíva funkčného štýlu (na pozadí komunikácie v športe)

✦ **Кључне речи:**
*sociálna inštitúcia, šport,
 tréner, komunikačný register,
 individuálny personálny štýl.*

Ово истраживање бави се проблемом термилошке специфичности комуникације у оквиру спортских активности, углавном између тренера и играча у играма лоптом. Оно показује како се ова врста комуникације може тумачити уз помоћ различитих методолошких приступа. Као алтернатива појму и термину (функционалног) стила користи се појам регистра. Примена регистра се објашњава у ширем интердисциплинарном контексту социологије, лингвистике и спортске хуманистике.

Náš príspevok vznikol ako jeden z možných pokusov o odpoveď na otázku, ako pojmovo vymedziť a terminologicky

pomenovať komunikáciu trénera s hráčmi loptových hier staršieho školského veku,¹ no usilujeme sa v ňom aj o širší záber, teda

- 1) Táto téma sa riešila v rámci výskumnej úlohy Komunikácia medzi trénerom a hráčmi loptových hier staršieho školského veku na Prešovskej univerzite v Prešove. V priebehu dvoch sezón sme sa zamerali na zachytenie interakcie trénera a hráčov v tréningových jednotkách a zápasoch jedného futbalového, hádzanárskeho a volejbalového družstva. Pre každú dyádu (tréner – hráči) sa vyhotovil videozáznam piatich kompletných tréningových jednotiek a videozáznam piatich zápasov v rámci ligovej súťaže. Okrem toho sa rečový prejav trénera zachytával paralelne pomocou diktafónu. K dispozícii tak boli videonahrávky a audionahrávky 15 tréningov a 15 zápasov – po päť tréningových jednotiek a po päť zápasov pre každý šport. Verbálny a neverbálny prejav trénera a čiastočne hráčov sa transkriboval a následne analyzoval (porov. Slančová, Slančová 2009, 2010, 2011).

hľadáme odpoveď na otázku, ako tento spôsob komunikácie a komunikácie v športe vôbec začleniť do komunikačného kontextu slovenskej sociálnej, kultúrnej a jazykovej situácie. Usilujeme sa pritom využiť hlavne slovenskú, prípadne českú lingvistickú tradíciu a pokúšame sa o interdisciplinárny pohľad.

Situáciu v našom hľadaní neľahčuje fakt, že taký sociálny a kultúrny fenomén, aký dnes predstavuje šport, sa doteraz zo strany lingvistiky nestal predmetom sústavnejšieho záujmu. Komunikácia v rámci športových aktivít nebola predmetom výraznejšieho záujmu ani zo strany vied o športe. Tak zo strany športovej humanistiky, ako aj zo strany slovenskej lingvistiky sú k dispozícii iba čiastkové štúdiá, ktoré sa sústreďujú na lexiku, terminológiu, frazeológiu, príp. mediálne stvárnenie športu (napr. Felix 1992, Macková 2001; Mlacek 1981, Masár 1981, 1982, Patráš 1992, Mislovičová 1993, 1994, Škvareninová 2007, Rusnák 2009). Doteraz v podstate jediné štúdiá, ktoré sa pokúsili o komplexnejšie lingvistické zachytenie komunikácie v športe (basketbal, karate), sú práce P. Odaloša (1993, 1997) a E. Čulenovej (2004). Podobná situácia je aj v zahraničí (porov. najnovšie napr. Lausic et al. 2009: 281–290: “Verbal and nonverbal communication is a critical mediator of performance in team sports and yet there is little extant research in sports that involves direct measures of communication”).

Vzhľadom na metodologické východiská máme k dispozícii rôznorodý inštrumentálny aparát, ktorý by mohol pomôcť pri profilácii rámcového uvažovania o tejto problematike a pri vytvorení metodologického pozadia empirického výskumu:

1. Z hľadiska teórie komunikácie by sme mohli uvažovať o špecifickom type diskurzu, o trénerskom diskurze. Východiskovo by sa dala využiť jedna z možných charakteris-

tík diskurzu v zmysle jeho komunikačného chápania ako spojenia jazykovej realizácie interakcie a jej kontextového presahu (porov. Hoffmannová 1997: 8), pretože komunikácia trénera a hráčov je skutočne špecifickým druhom jazykovej interakcie s kontextuálnymi väzbami na pedagogickú, odbornú a bežnú spontánnu komunikáciu (pedagogický, odborný, súkromný diskurz).

2. Ako východisko opisu komunikácie medzi trénerom a hráčmi by mohla poslúžiť aj teória textu v tom zmysle, že spomínaná komunikácia vo svojej procesualnej (tvorba a recepcia) aj rezultatívnej podobe komunikačnej jednotky predstavuje štruktúrovaný text (porov. napr. “štruktúrno-funkčnú definíciu textu” J. Dolníka 1998: 10: “Text je relatívne uzavretý komunikačný celok, ktorý na základe obsahovej a ilokučnej štruktúry plní propozičnú a pragmatickú funkciu.”).

3. Z hľadiska teórie dialógu možno skúmaný spôsob komunikácie chápať ako špecifický dialóg a pomenovať ho napríklad trénerský dialóg. Vyznačuje sa výraznou asymetriou v prospech zastúpenia rečového prejavu trénera aj dominancie jeho sociálnej roly, a tak by sa dalo hovoriť až o monologizovanom dialógu (porov. Müllerová, Hoffmannová 1994: 13–14) a potom pokračovať v jeho opise z tohto východiska.

4. Rovnako by sme sa mohli oprieť o štylistické metodologické východiská, pričom máme k dispozícii viacero štylistických koncepcií. Na základe výrazovej koncepcie (Miko, porov. napr. 1978, prípadne Plesník et al. 2008) by sa skúmaný dialóg dal charakterizovať prostredníctvom výrazových (štylistických) kvalít; základné bloky kategórií, ktoré sa v ňom aktivizujú, sú bloky operatívosti a pojmovosti. Môžeme vyjsť zo štruktúrnej štylistiky (Findra 2004) a charakterizovať komunikáciu trénera s hráčmi ako text so špecifickou formálnou modelovou štruktúrou pomocou opozitných ka-

tegórií, teda ako prejav s komunikatívnou funkciou, verejný, ústny, v tranzitnej oblasti medzi dialogickosťou a monologickosťou a neoficiálnosťou a oficiálnosťou. Jeho podobu určuje prechodné pásmo medzi hovorovou a odbornou modelovou štruktúrou, kam by sa svojimi vlastnosťami mohol zaradiť. Z hľadiska koncepcie funkčných štýlov (Mistrík 1997) sa ponúka možnosť doplniť repertoár sekundárnych štýlov a nazvať ho napr. trénerský štýl. Podobne podľa Čechová et al. 2008 by tu s veľkou pravdepodobnosťou išlo o prienikové pásmo funkčných štýlov s nasledujúcimi základnými funkciami: komunikatívna (sdelovací), presvedčacia (presvedčovacia, získavacia), regulatívna a operatívna (regulatívni a operatívni). Podľa nášho názoru by sa tu vzhľadom na klasifikáciu štýlov u spomínaných autoriek mohlo uvažovať aj o praktickom odbornom štýle.

5. Ako východiskový uhol pohľadu by mohol poslúžiť interdisciplinárny sociolingvisticko-štylistický náhľad. Uvažujeme tak preto, že oblasť funkčných štýlov tvorí prechod medzi štylistickým a sociolingvistickým nazeraním na fungovanie jazyka. Základný pojem funkčnej štylistiky – funkčný štýl je podľa nášho názoru prototypovou sociolingvistickou kategóriou. V interdisciplinárnom sociolingvisticko-štylistickom metodologickom priestore sa nám z hľadiska slovenskej lingvistiky núka koncepcia J. Bosáka (1990, 1995, 2009), postulovaná primárne na systémové riešenie štylistickej (neskôr funkčnej) klasifikácie lexikálnych jednotiek pri príprave Slovníka súčasného

slovenského jazyka, a preto sa sústreďujúca hlavne na vzťah spisovnosti a nespisovnosti. Napriek tomu že vzťah spisovnosti a nespisovnosti nepatrí k prioritám pri riešení našej otázky, pokladáme za možné (napriek niektorým výhradám) uvažovať o prieniku komunikačnej sféry a komunikačného typu a o doplnení súboru komunikačných sfér (tak, ako ich J. Bosák vyčlenil v koncepcii z r. 1995) o športovú činnosť. Komunikáciu medzi trénerom a hráčmi by potom bolo možné charakterizovať ako prienik skupinového typu komunikácie (komunikácia v rámci družstva ako sociálnej skupiny) a športovej komunikačnej sféry.

6. Ďalšie teoretické riešenia ponúka sociolingvistika, a to využitím takých pojmov, ako sú štýl, žáner či register. V sociolingvistickom chápaní sa tieto pojmy chápu ako variácie existencie jazyka (porov. napr. Coupland 2007), pričom podstata sociolingvistického chápania jazyka podľa uvedeného autora je v tom, že uvažuje o jazyku ako o spôsobe konštruovania sociálneho sveta, resp. sociálnych svetov.

Práve na toto sociolingvistické chápanie existencie jazyka ako metodologického východiska pri pojmovom a terminologickom vydeľovaní nášho základného výskumného problému sa pokúsime nadviazať a zároveň predstaviť náš pohľad na uvedenú problematiku, v ktorom má ústrednú pozíciu pojem a termín komunikačný register.²

V tomto príspevku nadväzujeme na naše doterajšie chápanie tohto sociolingvistického pojmu,³ pričom sa ho usilujeme pevnejšie

- 2) Tento pojem v zmysle spôsobu prejavu, špecifického kódu, ktorý je spojený s istou situáciou, nachádzame u M. A. K. Hallidaya (porov. aj Hoffmannová 1997, Coupland 2007), ale aj u mnohých ďalších autorov. Podľa D. Hymesa (porov. Sociolinguistic perspectives on register 1994) by mal register zastávať ústredné miesto v sociolingvistickom výskume a v teórii.
- 3) Pojem register prešiel v našom chápaní istým vývinom. V súvislosti s výskumom reči učiteľky materskej školy orientovanej na dieťa (Slančová 1999b, resp. 1999a) sme register definovali ako situačne podmienený spôsob jazykového prejavu spätý s konkrétnym druhom

zakotviť vzhľadom na jeho sociálny rozmer a vo vzťahu k špecifickej oblasti športu posilniť aj jeho interdisciplinárne, teda sociologické, lingvistické a športovohumanistické chápanie. Takýto pohľad podľa nášho názoru môže viesť k adekvátnemu opisu a explanácii nielen komunikácie v športe, ale mohol by sa stať aj východiskom komplexnejšieho opisu sociálno-jazykovej situácie.

180

Východiskom sa pre nás stáva pojem sociálnej inštitúcie, pričom z viacerých definícií pojmu sociálna inštitúcia sa opierame hlavne o definície obsiahnuté vo Veľkom sociologickom slovníku (vss 1996) a v prácach J. Kellera (1991), A. Giddensa (1999), O. Balegovej (2005) a L. Kráľovej (2007). Podľa vss je sociálna inštitúcia v sociologickom aj antropologickom zmysle v zásade každý všeobecne praktikovaný a v danej kultúre odovzdávaný spôsob správania sa. Zo sociálno-psychologického hľadiska predstavujú

inštitúcie predovšetkým komplex vzorovo určených, vzájomne sa dopĺňujúcich normatívnych očakávaní vymedzujúcich príslušné správanie sa osôb plniacich určité roly. Inštitucionalizácia je spätá s integráciou takýchto očakávaní v systéme sociálnej interakcie. Správanie sa habitualizuje, normy sú internalizované či interiorizované. Sociálna inštitúcia je teda relatívne stály, v danom spoločenstve či v skupine uznávaný súbor predpisov a noriem, obvykle formálnych, vrátane predpisov týkajúcich sa sociálnych rolí (Kráľová 2007: 19). Sociálne inštitúcie predstavujú dynamickú realitu a sú výrazom nadindividuálnej povahy sociálneho diania. Považujú sa za podstatu kultúry (Kroeber, Kluchohn 1969, uvádzané podľa Balegová 2005: 24). Existujú rozličné klasifikácie a typológie sociálnych inštitúcií, zväčša bývajú typologizované podľa oblastí ľudskej činnosti, ktorú regulujú (vss: 435).⁴

spoločnej činnosti ľudí, [...] ako pôsob fungovania jazyka v závislosti od charakteru činnosti a sociálneho prostredia. V recenzii práce (Slančová 1999b) J. Horecký (2000) navrhol spresnenie definície aj terminologického pomenovania v tom zmysle, že v rámci registra ide o spôsob využívania jazykových (a dodajme, že aj parajazykových) prostriedkov, o pôsob konštruovania výpovedí (jazykových prejavov), teda o komunikačný register. Ďalší výskum nás postupne viedol k posilneniu sociálneho rozmeru pri definícii pojmu komunikačný register (porov. Slančová, Zajacová 2007). V citovanej práci definujeme komunikačný register ako sociálne podmienené konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie. Komunikačný register sa potom člení na makrosociálny a mikrosociálny komunikačný register. Makrosociálny komunikačný register vyčleňujeme ako konvencionalizované jazykové a nejazykové správanie sa ľudí v príslušných komunikačných sférach, mikrosociálny komunikačný register ako konvencionalizované jazykové aj nejazykové správanie sa ľudí viazané na sociálny status, sociálnu rolu a sociálnu vzdialenosť medzi nimi. Komunikačné registre možno komplexne opísať pomocou pragmatických, zvukových, lexikálnych, gramatických a parajazykových prostriedkov (porov. aj Slančová 1999b: 62).

- 4) O. Balegová (2005: 26) delí sociálne inštitúcie do piatich skupín: 1. inštitúcie súvisiace so zabezpečením spoločensky nevyhnutných činností spojených s biopsychickou existenciou a fyzickým prežívaním sociálnych zoskupení, vrátane starostlivosti o spoločenské, fyzické, mentálne zdravie (tzv. vitálne inštitúcie); 2. inštitúcie štandardizujúce činnosti súvisiace s poznaním, poznávaním, vedením; 3. ekonomické inštitúcie zastúpené inštitúciami vlastníctva, výroby, výrobných prostriedkov, spotreby, obchodu a trhu atď.; 4. konštitutívne inštitúcie reprezentované mocensko-ideologickými, právnymi, príbuzenskými, etickými, náboženskými a magickými sústavami zúčastňujúcimi sa na distribúcii a regulácii moci a autority; 5. inštitúcie späté s estetickým pôsobením a umením.

V sociológii sa odlišuje pojem inštitúcie a organizácie, hoci nie vždy a nie vo všetkých teóriách.⁵ Ak inštitúcia znamená v podstate pôsob, akým ľudia vykonávajú určitú činnosť, organizácie sú tvorené ľuďmi, ktoré určitú činnosť inštitucionálnym spôsobom vykonávajú. Organizácia tak predstavuje sociálny jav alebo útvar založený na plánovitej koordinácii skupinových aktivít, kontinuálne fungujúci v dôsledku delby práce a hierarchie autority a smerujúci k dosiahnutiu spoločného cieľa (vss: 723).⁶

K medziludskej interakcii teda dochádza v sociálnej situácii na báze sociálnej aktivity, sociálnych inštitúcií a organizácií a zároveň je medziludská interakcia aj predpokladom vzniku týchto javov. Medziludská interakcia neexistuje bez komunikácie, a teda sociálne aktivity, sociálne inštitúcie a organizácie existujú aj prostredníctvom komunikácie. V takomto zmysle sa v rámci sociálnych inštitúcií vytvárajú komunikačné sféry. Komunikačnú sféru potom vymedzujeme ako komunikačný priestor príslušný istej sociálnej inštitúcii. V príslušných komunikačných sférach sa ustálil (viac alebo menej) preferovaný spôsob verbálneho (a neverbálneho) správania sa, ustálilo sa, normovalo (viac alebo menej) jazykové a parajazykové správanie (porov. aj Slančová 2000).

Konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí preferované v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii nazývame makrosociálny komunikačný register. Makrosociálny komunikačný register je normovaný makrosociálnymi registrovými normami.

Komunikácia v príslušných komunikačných sférach sa realizuje prostredníctvom komunikačných udalostí v komunikačných

situáciách. Komunikačnú situáciu chápeme podľa Kořenského a kol. (1999: 132) ako “jedinečnú konfiguráciu komunikačne relevantných faktorov, ako sú počet účastníkov komunikačnej udalosti, ich sociálne a komunikačné charakteristiky a vzájomné vzťahy, typ kontaktu, časové zaradenie komunikačnej udalosti a charakteristiky jej priebehu a ďalšie zložky spoločenskej situácie”.

Komunikačnú sféru možno teda vyčleniť deduktívne, smerujúc od sociálnej inštitúcie (najvyššia miera generalizácie) ku komunikačnej situácii (konkrétne realizácia inštitucionálneho, resp. aj neinštitucionálneho správania sa), alebo induktívne – od komunikačnej situácie generalizáciou tak, že komunikačná sféra sa vydeluje zovšeobecnením komunikačných situácií istého typu.

Komunikácia sa realizuje prostredníctvom svojej základnej jednotky, ktorú tvorí text. V ňom sú simultánne prítomné verbálne aj neverbálne signály jazykovej štruktúry príslušného jazyka a jeho variet, makrosociálnych a mikrosociálnych komunikačných registrov, žánrov a (individuálneho) štýlu (porov. Slančová, Zajacová 2007: 163). Schematicky možno javy, o ktorých hovoríme, znázorniť takto:

[▷ sociálna inštitúcia ◁]
 [▷ komunikačná sféra
 (makrosociálny komunikačný register) ◁]
 [▷ komunikačná situácia
 (mikrosociálny komunikačný register) ◁]
 [▷ text (žáner, štýl) ◁]

Naznačená štruktúra, ako aj jej jednotlivé súčasti, sú otvorené (v schéme naznačené vodorovnými čiarkami) a fungujú komplexne, kontinuálne a vo vzájomnom prepojení,

5) Ako uvádza E. Kráľová (2005: 18), inštitúciu a organizáciu stotožňuje aj politológia.

6) V takomto zmysle sa chápe inštitúcia aj v monografii J. Hoffmannovej a O. Müllerovej *Jak vedeme dialog s instituciami* (2000).

a to tak v príslušnej kultúre a societe, ale v niektorých prípadoch aj medzikultúrne a globálne.

Sociálna inštitúcia funguje na základe komplexu vzorovo určených, vzájomne sa dopĺňajúcich normatívnych očakávaní vymedzujúcich príslušné správanie sa osôb, ktoré plnia určité roly. Práve na tieto dynamické aspekty fungovania sociálnej inštitúcie, predstavované sociálnymi rolami, ako aj na také sociálne javy, ako je sociálny status a sociálna vzdialenosť, sa viaže preferované konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí, ktoré nazývame mikrosociálny komunikačný register. Mikrosociálny komunikačný register je normovaný mikrosociálnymi registrovými normami.⁷ Schematicky môžeme vyššie opisované vzťahy naznačiť takto:

sociálna inštitúcia (sociálne roly, statusy, vzdialenosti)	[organizácia]	sociálne normy
komunikačná sféra (verbálne+neverbálne)		komunikačné normy
makrosociálny komunikačný register mikrosociálny		makrosociálne registrové normy mikrosociálne
text (žáner, štýl)		žánrové normy

V nasledujúcej časti príspevku budeme naše východiskové tézy aplikovať na šport

ako sociálnu inštitúciu⁸ a pokúsime sa pojmovo vymedziť a terminologicky pomenovať komunikáciu trénera s hráčmi loptových hier staršieho školského veku. Vzhľadom na stanovený výskumný cieľ je východiskovým pojmom nášho uvažovania tréner.

Šport je inštitucionalizovaná pohybová aktivita motivovaná zvýšením celkovej kondície, osobným prežívaním či cieľovým výsledkom alebo výkonom. Zdôrazňuje sa (Sekot 2008: 10), že ide o všeobecne praktizovaný spôsob správania sa, ktorý slúži na naplnenie určitej reálnej či fiktívnej potreby. Ten istý autor pripomína, že šport je "priam osudovo" previazaný s kultúrou society. Podľa vss: 1210 je pre šport charakteristický vysoký stupeň organizovanosti [...] opierajúcej sa o medzinárodne pôsobiace inštitúcie a organizácie. Základnou organizačnou jednotkou je klub alebo športový oddiel. Ďalej je pre šport typický vysoký stupeň formalizácie, ktorý sa prejavuje zložitými, podľa vzoru právnych noriem vypracovanými predpismi, normatívmi a princípmi. Tieto normy často nahrádzajú či dopĺňajú právne normy. Rovnako je preň charakteristický vysoký stupeň profesionalizácie a diferenciacie rolí spätých s vykonávaním, riadením, organizovaním športových činností a prípravou na ne.⁹

Komunikačný priestor prislúchajúci športu ako sociálnej inštitúcii vymedzujeme ako športovú komunikačnú sféru. Konvencionalizované jazykové a parajazykové správanie sa ľudí preferované v športovej

- 7) Za normu pokladáme v najvšeobecnejšom zmysle súbor pravidiel, zásad, princípov uplatňovaných pri nejakej činnosti (v našom prípade pri komunikácii), ktoré sa stávajú jedným z určujúcich faktorov danej činnosti. Vo verbálnej interakcii sa uplatňujú sociálne normy, komunikačné normy, registrové (makrosociálne a mikrosociálne) normy, žánrové normy a jazykové normy.
- 8) Sociálna sila športu je taká, že podľa niektorých zdrojov (porov. VSS: 1210) možno šport chápať ako subsystém spoločnosti.
- 9) Pri typológii sociálnych inštitúcií (porov. poznámku pod čiarou 4) uvádza O. Balegová v súvislosti s prvou skupinou tzv. vitálnych sociálnych inštitúcií, medzi ktoré možno šport

komunikačnej sfére je potom športový makrosociálny komunikačný register. V rámci športového makrosociálneho komunikačného registra sa uplatňujú rolové a statusové mikrosociálne komunikačné registre. Pre náš výskum sú relevantné predovšetkým sociálne roly¹⁰ trénera a hráča, v súvislosti s týmito sociálnymi rolami ide teda o trénerský, resp. hráčsky mikrosociálny komunikačný register.¹¹ Tréner loptových kolektívnych hier¹² predstavuje výrazne vyprofilovanú sociálnu rolu; je osobou, ktorá stojí na čele tímu, vedie ho k plneniu úloh, motivuje, podieľa sa na vytváraní sociálnych väzieb, usmerňuje, modifikuje úlohy, prijíma zodpovednosť za výsledky. Je teda formálnym aj pedagogickým vodcom (porov. Sekot 2008: 69–70). Pri všetkých týchto činnostiach má nezapustiteľnú úlohu spôsob, akým komunikuje s družstvom smerom dovnútra aj navonok.

Ako teda pojmovo vymedziť a terminologicky pomenovať komunikáciu trénera s hráčmi loptových hier staršieho školského veku?

V konkrétnej komunikačnej situácii tréningu alebo zápasu sa uplatňuje žáner tréningového, resp. zápasového dialógu, v rámci ktorého sa realizuje trénerský mikrosociálny komunikačný register ako súčasť športového makrosociálneho komunikač-

ného registra. Ten sa uplatňuje v komunikačnej sfére prislúchajúcej sociálnej inštitúcii športu. Naznačenú postupnosť môžeme aj obrátiť: športu ako sociálnej inštitúcii prislúcha športová komunikačná sféra. Preferovaný spôsob jazykového a parajazykového správania uplatňovaný v športovej komunikačnej sfére je športový makrosociálny komunikačný register. Preferovaný spôsob jazykového a parajazykového správania sa trénera, ktorý sa (aj) ním stáva reprezentantom trénerskej sociálnej roly, je trénerský mikrosociálny komunikačný register. Ten sa uplatňuje v dvoch základných sledovaných žánroch: tréningovom a zápasovom dialógu. Nadväzujúc na predchádzajúcu schému môžeme vyššie opisované vzťahy schematicky naznačiť takto:

sociálna inštitúcia [organizácia] klub	šport
sociálna rola	tréner
komunikačná sféra	športová
makrosociálny komunikačný register	športový komunikačný register
mikrosociálny	trénerský
text (žáner, štýl)	tréningový/zápasový dialóg

183

zaradiť, aj to, že tieto inštitúcie „v predliterárnych i starších typoch tradičných spoločností rôznej historickej proveniencie [...] sú spravidla sprevádzané sústavami procedúr, rituálov, zvykoslovia a sú normatívne regulované statusovo a rolovo vyčlenenými sociálnymi autoritami“. Sústavy rituálov a statusov a rolovo vyčlenené autority sú pre šport typické.

- 10) Sociálna rola je štandardizované správanie nositeľa istého statusu, vzor správania, ktoré od neho očakáva celá spoločnosť alebo sociálna skupina, ktorej je členom (Leška 2005: 123).
- 11) Nie každá sociálna rola je v športe (ale ani v iných sociálnych inštitúciách) natoľko vyhranená, aby si sformovala vlastný mikrosociálny register. Napríklad manažér športového klubu uplatňuje skôr statusový mikrosociálny komunikačný register, resp. komunikačný register sociálnej vzdialenosti.
- 12) Loptové kolektívne hry možno začleniť do výkonnostného športu. Ten je v pozorovanej vekovej kategórii hráčov prípravou na vrcholový šport. Pre výkonnostný vrcholový šport je charakteristické, že zdôrazňuje hlavne silu, rýchlosť, ovládnutie protivníka; je založený na myšlienke, že športové majstrovstvo je výsledkom súťaživeho úspechu; pestuje antagonistickej

Charakter komunikácie trénera s jeho zverencami je však určený aj ďalším činiteľom, a to uplatnením personálneho, resp. skupinového individuálneho štýlu. Aj pri objasňovaní týchto javov možno uplatniť interdisciplinárny pohľad. Vyššie sme uviedli, že sociálna inštitúcia znamená konanie očakávané v súvislosti s riešením určitého problému pri uspokojovaní istej potreby a sociálna rola je správanie očakávané vo vzťahu k držiteľovi určitej sociálnej pozície. Kategórie sociálna inštitúcia a sociálna rola

spolu súvisia a sú prepojené kategóriou očakávaného správania.¹³ Inštitucionalizované správanie je rovnako ako kultúrne správanie vždy naučené a prebraté od predchádzajúcich generácií. Inštitucionalizácia správania vedie k jeho ritualizácii, no autonómnosť individuálneho ľudského správania "prekonáva konzervatívnu brzdu inštitúcie" (porov. Kráľová 2007: 22). A práve autonómnosť správania človeka nachádza výraz v štýle ako individualizovanom spôsobe verbálnej interakcie.¹⁴

summary

Σ [DANIELA SLANCHOVÁ, TERÉZIA SLANCHOVÁ]
Communicative register as an alternative of functional style (on the background of the sport communication)

The study deals with the problem of terminological specification of communication within sport activities, mainly between coach and ball-game players. It shows, how the given communication can be interpreted by various methodological attitudes: theory of communication, text linguistics, theory of dialogue, stylistics, mainly socio-stylistics, and sociolinguistics, mostly on the background of Slovak (partially Czech) linguistic tradition. The concept of register is used as an alternative of the notion and term (functional) style. The application of register is explained in a broader interdisciplinary context of sociology, linguistics and sport humanistics.

The basic notion is the notion of social institution, which is understood as a relatively stable, in a given society or group accepted, complex of rules and norms, including the norms concerning social norms. Among the norms determining the existence of a social institution, the norms regulating the linguistic and paralinguistic behavior are of special attention, as the existence of the social institution is also given by means of verbal communication. In this sense, the communicative sphere as a communicative space belonging to the social institution has been defined. Register is understood as

myšlienkový princíp, na základe ktorého sú športoví súperia chápaní ako nepriatelia; vytvára a udržuje hierarchické autoritatívne štruktúry (porov. Sekot 2008: 29).

- 13) Dané pojmy úzko súvisia aj s pojmom kultúra, pretože sociálne inštitúcie sú považované v sociológii a sociálnej antropológii za os každej kultúry (Keller 2005, uvádzané podľa Kráľová 2007: 22).
- 14) Porov. chápanie štýlu v interaktívnej stylistike, ktoré sa vracia ku klasickému chápaniu štýlu a v ktorom sa štýl definuje sa ako individualizovaný spôsob verbálnej interakcie, ktorý v konkrétnom komunikačnom akte nadobúda kvalitatívnu platnosť (Slančová 2003, 2007).

conventionalized linguistic and paralinguistic behavior in two ways, as a macro-social communicative register, conventionalized linguistic and paralinguistic behavior within the institutionalized behavior, and micro-social communicative register, conventionalized linguistic and paralinguistic behavior bound to social status, social role and social distance.

Sport is an institutionalized physical activity, closely bound to the culture of a society. The sport communicative sphere is a communicative space bound to the sport as an institution. Sport macro-social communicative register is defined as conventionalized linguistic and paralinguistic behavior preferred in a sport communicative sphere. The role and status of micro-social communicative registers are applied within the sport macro-social communicative register. The social role of a coach is determined by his/her specific position in a team and his/her communication with players is conducted by means of a coach micro-social communicative register in two main genres: training and match dialogue. Moreover, the register usage is influenced by coach's individual personal style. While institutional behavior is a means of behavioral ritualization, individual personal style is a means of autonomous individual behavior.

The concept of social institution – communicative sphere – macro-social communicative register, micro-social communicative register – genre – style can be applied to different types of institutional communication.

Literatúra:

- Balegová 2005: **Balegová, Olga**. Kultúra a spoločnosť v systémovom a komunikačnom prostredí. – In: Bolfíková, E. (Ed.) *Medzi občanom a štátom. Kontexty slobody, demokracie a spravodlivosti*. – Košice: Univerzita P. J. Šafárika. – S. 15–39.
- Biber, Finegan (Eds.) 1994: *Sociolinguistic perspectives on register*. – New York, Oxford: Oxford University Press. – 385 s.
- Bosák 1990: **Bosák, Ján**. Skúmanie jazyka ako sociálno-komunikačného systému. – In: Bosák, J. (Ed.) *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. – Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV. – S. 75–84.
- Bosák 1995: **Bosák, Ján**. Sociolingvistická stratégia výskumu slovenčiny. – In: Ondrejovič, S., Šimková, M. (Eds.) *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Sociolingvistica Slovaca. – Bratislava: Veda. – Vol. 1. S. 17–42.
- Bosák 2009: **Bosák, Ján**. Hodnotenie lexikálnych jednotiek v pripravovanom *Slovníku súčasného slovenského jazyka*. – In: Považaj, M. (Ed.) *Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia*. – Bratislava: Veda. – S. 120–124.
- Coupland 2007: **Coupland, Nikolas**. *Style. Language variation and identity*. – Cambridge: Cambridge University Press. – 209 p.
- Čechová, Krčmová, Minářová 2008: **Čechová, Marie, Krčmová, Marie, Minářová, Eva**. *Současná stylistika*. – Praha: Nakladatelství Lidové noviny. – 381 s.
- Čulenová 2004: **Čulenová, Eva**. Komunikačné špecifiká prostredia športového karate. – In: Patráš, V. (Ed.) *Súčasná jazyková komunikácia v interdisciplinárnych súvislostiach*. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. – S. 187–198.
- Dolník, Bajzíkova 1998: **Dolník, Juraj, Bajzíkova, Eugénia**. *Textová lingvistika*. – Bratislava: Stimul. – 134 s.
- Felix 1992: **Felix, Karol**. Princípy komunikácie v športe. – In: *Telesná výchova a šport*. – Bratislava. – Roč. 11, č. 3. – S. 4–7.

- Findra 2004: **Findra, Ján**. Štýl ako modelová štruktúra. – In: *Stil*. – Beograd. – Vol. III. – S. 63–70.
- Giddens 1999: **Giddens, Anthony**. Sociologie. – Praha: Argo. – 595 s. – Original: **Giddens, Anthony**. *Sociology*. – Polity Press, Blackwell, 1997³.
- Hoffmannová, Müllerová 2000: **Hoffmannová, Jana – Müllerová, Olga**. Jak vedeme dialog s institucemi. – Praha: Academia. – 188 s.
- Hoffmannová 1997: **Hoffmannová, Jana**. Stylistika a ...současná situace stylistiky. – Praha: Trizonia. – 200 s.
- Horecký 2000: **Horecký, Ján**. SLANČOVÁ, D.: Reč autority a lásky (Reč učitelky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra). Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 1999. 224 + 51 s. – In: *Jazykovedný časopis*. – Bratislava. – Roč. LI, č. 1. – S. 44–46.
- Keller 1991: **Keller, Jan**. Úvod do sociologie. – Praha: Sociologické nakladatelství. – 186 s.
- Kořenský, Hoffmannová, Müllerová, Jaklová 1999²: **Kořenský, Jan, Hoffmannová, Jana, Müllerová, Olga, Jaklová, Alena**. Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Učební text pro výběrové semináře filologických oborů. – České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. – 150s.
- Králová 2007: **Králová, Luba**. Sociálne inštitúcie. Politika, Náboženstvo, Rodina. – Prešov: KM – Systém, s. r. o. – 255 s.
- Lausic, Tennebaum, Eccles, Jeong, Johnson 2009: **Lausic, Domagoj, Tennebaum, Gershon, Eccles, David, Jeong, Allan, Johnson, Tristan**. Intra-team communication and performance in doubles tennis. – In: *Research Quarterly for Exercise and Sport*. – Vol. LXXIX, No. 2. – P. 281–290.
- Leška 2005: **Leška, Dušan**. Sociológia športu. – Bratislava: ICM Agency. – 272 s.
- Macková 2001: **Macková, Zdenka**. Komunikácia v športe. – In: *Telesná výchova a šport*. – Bratislava. – Roč. XI, č. 4. – S. 19–23.
- Masár 1981: **Masár, Ivan**. Niektoré črty jazyka a štýlu športovej publicistiky. – In: *Kultúra slova*. – Bratislava. – Roč. XV, č. 3. – S. 69–79.
- Masár 1982: **Masár, Ivan**. Termín a jeho neterminologické náprotivky v športovej publicistike. – In: *Kultúra slova*. – Bratislava. – Roč. XVI, č. 8. – S. 268–271.
- Miko, Popovič 1978: **Miko, František, Popovič, Anton**. Tvorba a recepcia. – Bratislava: Tatran. – 386 s.
- Mislovičová 1993: **Mislovičová, Sibyla**. Osobitosti jazyka športových redaktorov. – In: Nábělková, M., Odaloš, P. (Eds.) *Varia*. – Bratislava, Banská Bystrica. – Roč. II. – S. 96–103.
- Mislovičová 1994: **Mislovičová, Sibyla**. Špecifika športových komentárov v televízii. – In: Nábělková, M., Odaloš, P. (Eds.) *Varia*. – Bratislava, Banská Bystrica. – Roč. III. – S. 89–95.
- Mistrík 1997³: **Mistrík, Jozef**. Stylistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 600 s.
- Mlacek 1981: **Mlacek, Jozef**. Z terminologických a stylistických otázok športových textov. In: *Kultúra slova*. – Bratislava. – Roč. XV, č. 10. – S. 333–339.
- Müllerová, Hoffmannová 1994: **Müllerová, Olga, Hoffmannová, Jana**. Kapitoly o dialogu. – Praha: Pansofia. – 96 s.
- Odaloš 1993: **Odaloš, Pavol**. Sociolingvistický pohľad na spätosť sociálnej roly a komunikačného zapojenia v rámci basketbalového zápasu. – In: Nábělková, M., Odaloš, P. (Eds.) *Varia*. – Bratislava, Banská Bystrica. – Roč. II. – S. 90–96.
- Odaloš 1993: **Odaloš, Pavol**. Sociolekty v basketbalovom a penitenciárnom prostredí. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta. – 92 s.
- Patráš 1992: **Patráš, Vladimír**. Jazyková mozaika futbalových majstrovstiev sveta 1990 v Taliansku. – In: Nábělková, M., Šimková, M. (Eds.) *Varia*. – Bratislava. – Roč. I. – S. 102–108.
- Petrusek (Ed.) 1996: *Velký sociologický slovník*. – Praha: Karolinum. – 1627 s.

- Plesník et al. 2008: **Plesník, Lubomír et al.** Tezaurus estetických výrazových kvalít. – Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie. – 474 s.
- Rusnák 2009: **Rusnák, Juraj.** Textúry elektronických médií. Vývoj a súčasný stav. – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. – S. 203–207.
- Sekot 2008: **Sekot, Aleš.** Sociologické problémy sportu. – Praha: Grada. – 224 s.
- Slančová 1999a: **Slančová, Daniela.** Potrebuje reflexia súčasnej jazykovej situácie pojem register? – In: Odaloš, P. (Ed.) Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. – Banská Bystrica: Pedagogická fakulta a Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela. – S. 93–100.
- Slančová 1999b: **Slančová, Daniela.** Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra. – Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. – 276 s.
- Slančová 2000: **Slančová, Daniela.** V akých podobách existuje súčasná slovenčina? (K sociálno-funkčnej diferenciacii slovenčiny na konci 20. storočia). – In: Mlacek, J. (Ed.) Studia Academica Slovaca. – Bratislava: Stimul. – Roč. 29. – S. 234–249.
- Slančová 2003: **Slančová, Daniela.** Východiská interaktívnej štylistiky (Od eklektizmu k integrácii). – In: Stil. – Beograd. – Vol. 11. – S. 113–127.
- Slančová 2007: **Slančová, Daniela.** Štýl v jazykovej interakcii a jeho druhy. – In: Sičáková, L., Liptáková, L., Hlebová, B. (Eds.) Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. – Prešov: Katedra komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. – Roč. 13. – S. 118–126.
- Slančová, Slančová 2009: **Slančová, Daniela, Slančová, Terézia.** Sociálna deiza v trénerskom registri. – In: Klincková, J. (Ed.) Odkazy a výzvy modernej jazykovej komunikácie. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. – S. 510–523.
- Slančová, Slančová 2011: **Slančová, Daniela, Slančová, Terézia.** Komunikačné funkcie v tréningovom dialógu. – In: Orgoňová, O. (Ed.) Jazyk a komunikácia v súvislostiach. III. – Bratislava: Univerzita Komenského. – S. 159–168.
- Slančová, Zajacová 2007: **Slančová, Daniela, Zajacová, Stanislava.** Komunikačný register ako prostriedok verbálnej socializácie dieťaťa. – In: Orgoňová, O. (Ed.) Jazyk a komunikácia v súvislostiach. – Bratislava: Univerzita Komenského. – II. – S. 153–163.
- Slančová, Slančová 2009: **Slančová, Terézia, Slančová, Daniela.** Attitudinal communicative acts in the ball games training of the players in older schol-age. – In: Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego. Kwartalnik. Rzeszów. Vol. xii, No 4. – P. 274–278.
- Škvareninová 2007: **Škvareninová, Oľga.** Komunikácia futbalových trénerov. – In: Odaloš, P. (Ed.) Zborník materiálov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii Kontinuitné a diskontinuitné otázky jazykovej komunikácie. – Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. – S. 332–336.